

DE SACRAMENTO ALTARIS

LIBER,

Falso, ut in notitia prævia ostendimus, S. Anselmo a quibusdam ascriptus.

Bibl. Cisterc. IV, p. 130.

GUILLELMI EPISTOLA

AD QUEMDAM MONACHUM (44) QUI DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI SCRIPSERAT.

Fratri in Christo charissimo, illuminatos oculos A cordis. Lego et relego, charissime, opus vestrum De officiis, multumque me delectat ejus lectio, tum pro sui utilitate, tum pro auctoris dulcissima mihi charitate. Sed quoniam veritas charitatis, et charitatis veritatis adulationis odit fucum, videor mihi videre in facie pulchri operis nævum unum, qui etsi inter nos interim benevola quadam dissimulatione tegatur vel coloretur, si opus hoc exierit in manus eorum, qui carpere amant aliorum etiam bene dicta, futurum est in signum, cui a multis contradicetur. Cum enim in ordine divini sacrificii illa tria digesturus, materiam, intentionem, finalem causam, de materia ageretur, dixistis post multa: « Sed dicit mihi adversarius: Vivens et sensibilis in corpore suo, mobilisque est Deus et homo Christus, Corpus autem sacrificii vitam non habet; sensum non habet, mobile non est; corpus ergo Domini non est (45). » Ad hæc vos contra adversarium: « Obsecro te, quam in corpore Domini vitam requiris? Est enim vita animalis, est et spiritualis. Animalis vita quinque sensibus fungitur; visu, odoratu, auditu, gustu et tactu. Hæc vita animalis est; carnalis est; caro est. Dominus autem dicit, quia caro non prodest quidquam. » Et post aliquanta: « Solam ergo spiritualem vitam in sacrificio nobis administrare sapientiam ejus decebat: quæ est sanctificatio, benedictio, misericordia et veritas, justitia et pax. Hæc autem vita spiritualis sic est in corpore sacrificii absque ejus vita animali, quomodo lux solis absque calore ejus in corpore lunæ. » Primum, quid hic corpus sacrificii appelletis, penitus non adverte. Cum enim ad benedictiones mysticas operante invisibiliter verbo Dei corpus in corpus, substantia mutata sit in substantiam, sicut in mensa nuptialis aqua in vinum mutata, solum adfuit vinum, in quod aqua mutata erat; sic in mensa altaris solum adest corpus Domini, in quod vere mutata est

vera panis substantia: nisi quod de aqua nihil remansit in mutatione illa; de pane vero mutato ad peragendum sacri institutum mysterii sola remanet species visibilis. Unde B. Ambrosius: « Ne, inquit, horror cruoris fletet, ideo in similitudine accipis sacramentum (46). » Nam panis substantiam post Domini corporis consecrationem in altari superesse, semper abhorruit pietas Christiana, nuperque damnavit in Berengario Turonensi, ejusque sequacibus. Nam si hoc admitteretur, jam Verbum non incarnatum tantum, sed etiam, si dici posset, diceretur impanatum, si sicut ille dicebat, panis sic in corpus Domini transiret, ut tamen panis esso non desineret.

Corpus igitur sacrificii non aliud intelligo, quam B quod mortuum est, et resurrexit: quod non corpus sacrificii, sed, sicut vere est, appellamus corpus Domini. Quod idipsum esse, quod in altari sacrificatur qui non credit in eorum numero se constituit, qui abierunt retro, dicentes, *Durus est hic sermo (Joan. vi)*. Sed et vos corpus illud sacrificii aliquando appellatis corpus Domini. Sed, pace vestra dictum sit, infertis quod nescio an corpori sacrificii, sed corpori Domini non convenit. Nam corpus Domini, imo Dominum Jesum in corpore suo, ipso inquam corpore in quo nobis præsto est in altari; quod non est aliud quam quod sedet ad dexteram Patris, motum et sensum habere, et per omnia nostræ esse naturæ, licet alterius gloriæ, contradicet nullus, nisi insipiens ille qui dicit in corde suo: *Non est Deus (Psal. xiii)*. Quod si corpus sacrificii visibilem illam speciem appellatis, quæ apparet in altari, videlicet propter similitudinem panis corporalis, stultus et ineptus erit ille adversarius qui ea requiret in specie panis quæ propria sunt viventis corporis, id est vitam, sensum, et motum, et non potius ea quæ propria sunt illius speciei; ut est rotunditas, albedo, et cætera hujusmodi

(44) Hic monachus est Rupertus, qui postea Tuitiensis factus est abbas.

(45) Ruperti verba lib. II De Offic.

(46) Ambrosii lib. De sacram.

Nam similitudo illa panis, quæ in altari carnis A oculis se ingerit, per se inspecta, non est corpus Domini. Sed cum esset quiddam priori substantiæ, id est pani inhærens, vel accidens, migrante in Dominicum corpus substantia cui inhærebat, remansit, ad peragendum sacri institutum mysterii. Quod quidem contra usum et rationem est mundanæ sapientiæ, ut sublata substantia substantiæ accidens subsistat. Sed legi naturæ non subjacet Deus; ino ipsius legis lex est creator suus. Potestque accidentia subducto substantiæ fundamento, vel continere, vel in aliam transferre substantiam: qui terram, vel secundum unum prophetam *appendit in nihilum* (Job xxvi), vel secundum alium, *super maria fundavit, et super flumina præparavit eam*; (Psal. xxiii). Qui etiam de hoc ipso corpore suo de quo agimus, hoc mirabiliter operatur, quod etiam de divina ejus substantia vix capere potest humanæ animæ infirmitas, ut clausis januis illud introducat, et palpabile præbeat (Joan. xx); et cum in sacramento distribuitur fidelibus, faciat de eo quod scriptum est: *Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit* (II Cor. viii): unoque horæ momento et in dextera Patris sedeat in cælis, et sacrificetur in mensa altaris: itemque uno momento a solis ortu usque ad occasum, et ab aquilone ad austrum, præsto sit omnibus fidelibus, hoc quod tradidit ipse, in sui memoriam fideliter celebrantibus. Quod de corpore cogitare non potest aliquis, qui sit in corpore. Est igitur in mysteriis vera Dominici corporis substantia, sed absque visibili specie sua; et est vera species visibilis panis, sed absque substantia sua. Unde beatus Augustinus: « Quod, inquit, videtis in altari, panis est et calix, quod oculi renuntiant vobis; quod autem fides postulat instruenda, panis corpus est Christi; et calix sanguis est Christi. » Et B. Ambrosius: « Ut sint quæ erant, et in aliud commulentur. » Nihil enim falsum putandum est in sacrificio veritatis, vel sicut fit in magorum præstigiis, ubi delusione quadam falsantur oculi, ut videatur illud esse quod non est omnino; sed vera species visibilis panis, quæ fuit in pane, ipsa facta præter substantiam suam, quodammodo in aliena peregrinatur, continente eam qui fecit eam, et ad suum transferente corpus.

Quæ tamen translata ad corpus Domini, non eo modo est ad illud, quomodo accidens ad substantiam; quia corpus Domini, quantum in sua substantia, nec album efficit albedo illa, nec rotundum rotunditas illa; sicque de reliquis. Sed quia, sicut dicit B. Augustinus, visibiliter necesse est celebrari, quod tamen necesse est invisibiliter intelligi: ad quod necessaria est species illa ad mysterii ritum, ad

(In utroque codice manuscripto, qui præ manibus est, hæc verba prædictam epistolam sequuntur: « Finit epistola domini Guillelmi, quondam abbatis S. Theodorici; sed præ nimio desiderio perfectionis, et exoptatæ paupertatis, ad ultimum monachi Signiacensis. »)

Incipit prologus D. Guillelmi ad abbatem Claravallis S. Bernardum.

Charissimo suo electo ex millibus, suus ille seipsum. Cum nuper, re ipsa exigente, eidam fratri breviter de sacramentis scripsissem, sumpto inde cogitandi exordio, rationes quasdam ex Patrum sententiis

gustus suffragium, necessario et pio consilio quasi perfunctorie admittitur: quo peracto, in percipiendo sacramento consumitur. Consumptibilis enim erat, et obnoxia corruptioni: quod esse non potest sanctum illud, de quo Propheta: *Non dabis, inquit, Sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv). Deinde cum corpus illud sacrificii vivere negatis vita animali, vellem diceretis apertius, quam ibi vitam animaleam dicatis. Dicit enim Apostolus: *Ut spiritus vester et anima et corpus conservetur in diem Domini* (I Thessal. v). Secundum hanc distinctionem, quam in omni homine possibile est inveniri, duæ vitæ discernuntur, quæ invicem sibi adversantur: spiritualis et animalis.

Horum enim trium, spiritus videlicet, animæ, et corporis, cum duo ultima primo serviunt, vita est spiritualis; cum duo prima ultimo, vita est animalis. Hanc vitam appellare animaleam consuetudo est Scripturarum. Talis quippe est homo, qui non percipit ea, quæ Dei sunt. Hac autem vita animali, qui vivens dicit corpus Christi, non vivit ipse, pejorque est omni animali. Quod si nomen animalitatis in hoc coarctemus, ut animaleam vitam dicamus, qua vivificatur tantum corpus et sanctificatur; quicunque corpori Christi post resurrectionem ex mortuis derogat vitam, et sensus nostræ naturæ, licet alterius gloriæ, videat unde astruat, quod dicit; maxime cum membris auferat resurrectionis spem, quam in capite videtur perimere. Ecce hoc est, quod in opere vestro me offendit, et nonnullos fratrum nostrorum, in quem sensum etiam illud concurrere videtur, quod paulo superius dixeratis. Sic enim ibi legitur: « Quapropter qui visibilem panem sacrificii comedit, et invisibilem a corde suo non credendo repellit: Christum occidit, qui vitam a vivificato sejungit, et dentibus suis mortuum laniat corpus sacrificii; ac per hoc reus est corporis et sanguinis Domini. » Et in hunc sensum consonare videtur, quidquid propositum vel assumptum est in sententia illa de materia sacrificii sancti. Quod utrum correctione indigeat, vestro legentiumque judicio derelinquo. Nunc unum est, quod precor charitatem vestram, per ipsum qui est charitas; ne me quasi de integritate fidei vestræ dubitantem, quod longe sit a corde meo et conscientia mea, æstimetis in opus studii vestri quasi censoriam tulisse sententiam jactabunda quadam temeritate; sed fraterna charitate et sollicitudine amica, teste Deo, loquor pro vobis sollicitus, sic vellem et hoc et omne opus studii vestri et laboris exquisitum esse et circumspectum, priusquam exiret in manus eorum, qui foris sunt, ut qui rodere illud vellet, non inveniret, ubi dentem posset infligere; et ut sincerum vas nullus posset incrustare. Valet.

sumptas cœpi invicem conferre; et quædam quæ in libris eorum, et maxime B. Augustini, super hac re nonnullos turbare solent, in unum colligens, tentare cœpi, utrum aliquid inde possem conficere. Cumque ex conflatione illa opusculum hoc nescio quomodo exisset, vobis præ omnibus putavi destinandum, mihi et vobis solummodo habendum: ut cum in eo correxeritis quæ corrigenda sunt, et meum opus, et vestrum sit; cum ego fecerim, vos correxeritis, nisi quod magis erit vestrum quam meum: si non bene factum a me, bene fuerit a vobis correctum. Post finem vero opusculi per se sententias ipsas Patrum congressi, pro quibus explanandis, et sibi invicem conciliandis, opus ipsum aggressus sum; licet per ipsum opusculum passim eas discererim; et ubi oportuim fuerat, ipsa verba eorum ponere maluerim, quam mea. *Explicit prologus.*

INCIPIT LIBER D. GUILLELMI

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

Cum Christianæ fidei veritas hoc quasi speciali præmineat jure, ut non ipsa per intellectum, sed per eam ejus quærendus sit intellectus; omnem a se compescit superbum vel curiosum inquisitorem, vel eum, qui multis et variis quæstionibus in fide non quærit nisi gloriam suam; vel eum, qui quasi ratiocinando et retractando dubiis quibusdam deliberationibus explorat, utrum credendum sit, quod credendum indicit divina auctoritas. Beati pauperes spiritu, qui parvulos se cognoscentes et lacte nutriendos, donec apti sint ad solidum cibum, accedunt simpliciter ad fidem: quos suscipit et exercet; et eorum est, quæ non omnium est, fides. Aliud enim est fides, aliud scientia. Scientia ratione et intellectu colligitur: fides vero sola auctoritate indicitur. Qui ergo nil credere vult, nisi ratione vel intellectu præcedente, hic rem confundit. Et scire omnia volens, nil credere fidem quantum in ipso est, videri annullare. Sed credere oportet accedentem ad Deum, quia est (Hebr. xi). Et: Justus ex fide vivit (Hebr. x). Unde et ego de sacramentis Sancti sanctorum corporis Domini nostri Jesu Christi, quod dederit ipse scripturus, non abs re puto de hoc et de hujusmodi cogitantes vel loquentes mecum pariter commoneare, non nimis inniti sensui suo, sed prudentiæ suæ ponere modum; intendere vero aciem mentis in rem de qua agitur: et secundum Boetii viri prudentissimi sententiam, sicut res est, sic de ea fidem capere tentare. Non enim est hominis rationem habentis, cum tractat divina, pensare ea ex his rebus quæ infra Deum sunt, et omnipotentis immensitatem intra terminos nostræ possibilitatis angustare: eandemque naturam quodammodo disputando velle informare ad exemplum naturæ mutabilis: in qua stant æternaliter omnes causales formæ rerum labentium temporaliter. In hujusmodi enim deorsum, non de deorsum, trahenda sunt rationum exempla, vel probationum argumenta. Alioqui, qui hoc non facit, similis ei æstinandus est, qui fontem rivo, et non fonti rivum attribuit.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo æstinandum sit de corpore Domini: et quod in diversis locis sit uno eodemque tempore, non tamen ubique.

...c igitur consideratione in mysteriis Christi

A carnem sapere non debemus secundum carnem. Nam etsi Christum secundum carnem novimus; sed nunc jam non novimus (II Cor. v). Rursumque carnis veritatem non sic debemus quasi spiritualiter rimando attenuare, ut naturam ejus Verbo Dei unitam, non tamen in Verbum mutatam, quasi ratiocinando videamur destruere. Nam *Jesus Christus hæc et hodie, ipse est et in sæcula* (Hebr. xiii). Qui naturam illam, in qua carni communicavit et sanguini, ut fratribus per omnia assimilaretur misericors pontifex, sic glorificavit, ut non destrueret; sic provexit, ut non exinaniret. Sic enim est cogitandum corpus Domini, sicut est: nostræ scilicet naturæ, sed alterius gloriæ. Si enim nostræ humilitatis corpus resurrectione glorificatum spirituale erit, in quantum spirituali potentia et incorruptione et gloria præminebit; quanto magis illud in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ejus qui resurrexit a mortuis primitiæ Christus? Si in nobis fiet tunc, ut quidquid mortale fuerit absorbeat a vita, quidquid hominis est, in melius suum commutabitur; ut quod nunc est spiritus, anima et corpus, tunc sit totum spirituale vel spiritus; quanto magis qui ex unitis naturis in idipsum naturæ utriusque res est, neutro carens, in utroque Deus et homo Christus, cum in virtute resurrectionis suæ ea quæ erant passibilis et mortalis hominis, finem fecit habere, formam illam quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento, eo in semetipso provexit ut, sicut dicit Apostolus, exaltaret illam, et donaret illi nomen, quod est super omne nomen? (Philip. ii.)

C Et si natura carnis, ex quo illi naturæ summæ unita est, in tanta unitate ei ab ipso conceptu Virginis est conserta, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana, et per hanc unitatem etiam in diebus carnis suæ homo Christus potuit divina; quanto magis cum exaltatione qua illum exaltavit Deus, humilitas ejus mutata est in gloriam, infirmitas in virtutem, mors in vitam! Nam quod de humanitate ejus per resurrectionem glorificata sæcularis philosophiæ ratiocinationibus videtur insusceptibile, ut clausis ad discipulos januis palpabilis intraret (Joan. ii), et passibilis et mortalis exercuit: dum de thalamo suo uteri virginatis ad

currendam viam dispensationis humanæ clausis naturæ januis processit. Quod si corpus illud intrare et exire per clausa potuisse virtus auctoris et pietas fidei fecit esse credibile; alia etiam quæ præter naturam corporum sunt, posse corpus illud vel potuisse, non video quid facere possit incredibile. Nam et spiritus noster, in quo ad imaginem Dei conditi sumus, cum secundum imaginem ejus qui creavit eum in regno machinæ corporalis, cui præest, sic quodammodo se habeat, quomodo Creator in regno creaturæ suæ, ut sicut ille ubique locorum est, et totus est, sic iste in toto corpore suo sit, et ubique totus sit, licet ratio humana non comprehendat modum quo id fiat: cur difficile videbitur naturam carnis illi summæ naturæ sic unitam, ut ejus facta sint omnia, quæ illius sunt, maxime post resurrectionis glorificationem in divina potentia posse, ut in diversis locis sit, non diverso tempore? Nam, ut ait Apostolus, « etsi crucifixus est ex infirmitate; vivit tamen ex virtute Dei (II Cor. xiii). » Licet enim dignioris et subtilioris naturæ spiritum rationalem constet esse, quam quodlibet corpus; illud tamen corpus quod super omnes cælos in eo, quod supra omnia est, meruit exaltari, dignius, et ad omnia quæ voluerit, subtilius et efficacius potest esse, quam sint aliqui, non solum inferiores spiritus, sed etiam omnes illi, qui cælorum nomine meruerunt appellari. Nam quamvis etiam corporalis ejus elevatio, qua super cælos elevata est illa natura, procul dubio sit credenda; tamen exaltatio, qua exaltata creditur super cælos cælorum, sic verissime intelligenda est ut dignitate, et gloria, et potestate super omnia cælestia credatur glorificata. Consedit enim, ut Apostolus ait, « ad dexteram majestatis in excelsis: tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit (Hebr. i). » Quæ profecto dextera non aliud intelligenda est, quam ea quæ illa majestas habet potiora. Nec tamen naturam illam corporis Dominici ubique esse dico; quia nec opus est, nisi ubi vult, et ubi certo fidei sacramento hoc operatur, ad quod assumpta est et glorificata, mysterium scilicet salvationis humanæ. Ambrosius (47): « Non enim secundum naturam divinitatis interpretandum est, quod præter naturam illam est. Nam et si credamus a Christo carnem susceptam, non tamen discernamus naturam Verbi et carnis, nobis dicitur: Si recte offeras, et non recte divides, peccasti. » Deus enim solus necessario ubique est; quia cum omnia in ipso constant, nihil posset esse, ubi illum contingeret deesse: ideoque substantiæ ejus et potentia presentiam ubique adesse, inevitabile exigit necessarium. Sic ergo constat in diversis locis uno horæ momento esse posse corpus Christi; sed lege creatricis naturæ, non creatæ.

Cum autem naturæ creatæ natura sit, creatricis naturæ legibus in omnibus obedire; si hæc aliquando

A pacta sua resolvenda illi permittit, qui eam instituit, et ordinat, non debet videri errare vel desiare ab ordine suo, maxime in illa natura, quæ in virtute personæ conjuncta est illi Verbo, per quod facta est omnis facta natura, et præter quod non posset aliquo modo esse, nisi, sicut dicit evangelista, in ipso vita esset (Joan. i). Si tamen cogitemus illam personæ unitatem, qua « licet Deus sit et homo; non duo tamen, sed unus est Christus (48), » secundum quam ipse Dominus: « Nemo, inquit, ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo (Joan. iii); » et de qua Apostolus. « Si, inquit, cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. ii): » cum homo Christus, quantum in suæ proprietate naturæ Dominum gloriæ crucifigi possibile fuerit; si, inquam, hanc personæ cogitemus unitatem secundum participationem humanæ cum Deo naturæ, et in cælo, et in terra, et ubique, etiam ante conceptum Virginis et fuisse et esse credendus est homo Christus; quemadmodum secundum participationem diviniæ cum homine naturæ procul dubio Deus credendus est et crucifixus. Secundum hanc enim unitatem uno momento Christus Dominus cum in sepulcro quievit, et in cælo et in terra, et ubique fuit, sed secundum divinitatem solam; eodem temporis momento in sepulcro quievit, sed in carne sola; eodem tempore erat in inferno suos liberans, sed in anima sola; eodem tempore in cælo ad dexteram Patris sedebat, sed in Deitate sola: et si de quolibet horum requiramus, Christus Dominus plane respondendus est fecisse; sed secundum proprietatem cujusque substantiæ.

Sed de hac corporis ejus præsentia non modo agitur. Secuudum vero illam, de qua agere cooperamus, adest uno tempore in diversis locis Dominus in corpore suo, incomprehensibili et inenarrabili modo, certa tamen fide, ubicunque exigit res salutis humanæ. Qui tamen in manifestatione illa corporis sui, in qua post resurrectionem suam ascendit in cælum in jubilatione apostolicæ congratulationis, et voce tubæ angelicæ testificationis, uno aliquo loco continetur, quicumque ille locus sit, quem nemo velit investigando quærere, qui non vult errare; D futurus ibi usque ad tempora restitutionis omnium; et tunc demum venturus, quemadmodum visus est ascendere in cælum.

CAPUT II.

Quomodo necessaria nobis sit modo corporis Domini presentia.

Sicut enim exigit necessitas salutis humanæ, ut adsit ubi opus est; sic etiam exigit, ut sic adsit corpus ejus, sicut opus est. Jam enim non est necessaria nobis illa ejus manifesta præsentia, qua cum hominibus conversatus est Christus, cum natura nostra ejus morte redimenda fuit, in qua solus

(47) Lib. i Incarn., cap. 4.

(48) Athanas., in Symbol.

innocentem se invenit: et cum aliter crucifigi non potuit, nisi ex infirmitate, et nisi in manifestatione carnis et distinctione membrorum exhiberet se talem, qui crucifigi posset. Necessaria tamen nobis est præsentia ejus, eo modo quo eam necessariam ipsa Veritas testata est, dicens: « Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis » manentem (*Joan. vi*). Oportet igitur nos carnem Christi manducare, si vitam in nobis manentem volumus habere. Nam caro ejus vere est cibus, sanguis ejus vere est potus. Quod enim cibo et potu appetitur, in hoc solo cibo præstatur; scilicet, ut ultra non esuriatur. Et sicut communi cibo id appetitur ut vivatur, sic ad eam vitam qua vere vivitur, solummodo per hunc cibum pervenitur. Cibus enim hic ad vitam æternam animæ conferendam collatus est; non ad ruinas sustentandas hujus miseræ vitæ, quæ vapor est ad modicum parens (*Jac. iv*). Hic ergo modus est, quo necessaria nobis est ad salutem et vitam præsentia corporis ejus, videlicet ut manducetur a nobis factus panis poster quotidianus. Oportebat autem, ut sicut cum necessaria nobis fuit visibilis ejus præsentia, invisibile in suis, visibile factum est in nostris Verbum caro factum; sic cum res exigit salutis nostræ, ut manducetur caro ejus, quod non est ipsa caro in natura sua, fiat in aliena, manducabilis scilicet. Quod in nullis rebus aptius fieri potuit, quam in eis, quæ inter omnia humani corporis victualia quodammodo tenent principatum: quæ sunt panis et vinum. Nam etiam ad litteram præ eunctis cibus panis cor hominis confirmat, et vinum lactificat. Qua igitur dignatione et pietate dignatus est in humeros suos levare ovem perditam, id est, in unitatem personæ suæ assumere corruptam naturam nostram: eadem nunc terrenam substantiam panis suscipiens, in virtute divinæ potentæ, cui in omnibus, et per omnia subest cum voluerit posse, transmutat in veritatem carnis suæ.

CAPUT III.

De visibili specie in sacramento corporis Christi.

Cum vero mutat naturam in naturam, substantiam in substantiam, corpus in corpus, hoc solum de eo quod mutatum est facit superesse, quod res exigebat, scilicet ut cum panis substantia in illam transierit substantiam, quæ sedet in dextera Patris, de qualitate prioris substantiæ hoc sibi vindicet, ut secundum mysteriî ritum tractabile fiat et gustabile ex illa natura, quod non erat ex sua. Sed contra omnem sæcularis philosophiæ rationem et intellectum mutata panis substantia in aliam substantiam, ad quoddam mysteriî obsequium quædam accidentia quæ illi inhærebant, sic transtulit non mutata, ut corpus Domini, licet adsit albedo, non fiat album; nec rotunditas rotundum, sed hujusmodi omnia sic reservavit ut, licet vero humanitatis ejus corpori adsint, non tamen insint: non tamen illud insciant, vel efficiant sicut accidentia substantiam cui accidunt, sed exterius servientia ad corpus Domini quodam

A modo obtegendum, quod in forma et natura sua vere persistit, unum quiddam quod panis inerat naturaliter, et non inerat corpori Domini, et in esse illi exigebat res sacramenti, tegminis sui obsequio in illud faciant transire, ut vere fiat secundum ritum mysteriî tractabile et gustabile, quod non erat in qualitate naturæ suæ. Et hæc mihi videtur illa species panis visibilis in sacramento altaris. Nec magis hoc est mirandum, quod præter substantiam facit Deus subsistere accidentia, quam hoc quod ipse est substantia, nulla recipiens accidentia, quidquid est, substantialiter existens; sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine loco ubique præsens, nihilque patiens, et sic de reliquis.

CAPUT IV.

Quid in sacrificio secundum naturam, quid supra naturam sit.

Sed libet de communi et naturali, et secundum naturam possibili, naturarum vel formarum transmutatione, subtilius aliquid indagare, ut videamus et intelligamus quid in sacrificio sancto secundum naturam, quid supra naturam faciat naturarum omnium Creator Deus. Boetius: « Sola quippe mutari transformarique in se possunt, quæ habent unius materiæ commune subjectum. » Nec hæc omnia, sed ea quæ in se et facere et pati possunt. Id vero probatur hoc modo. Neque enim potest æs in lapidem permutari, nec vero idem in herbam, nec quodlibet aliud corpus in quodlibet aliud transfigurari potest, nisi et eadem sit materia rerum in se transeuntium; et a se facere et pati possint, ut cum vinum et aqua miscentur, utraque sunt talia, quæ actum pascenemque sibi communicent. Potest enim aquæ qualitas a vini qualitate aliquid pati; potest item vini ab aquæ qualitate aliquid pati. Atque idcirco si multum fuerit aquæ, vini vero paululum, non dicuntur immista; sed alterum alterius qualitate corrumpitur. Si quis enim vinum fundat in mare, non mistum est mari vinum, sed in mare corruptum: idcirco quoniam qualitas aquæ multitudine sui corporis nihil passa est a qualitate vini; sed potius in se ipsam vini qualitatem propria multitudine commutavit. Si vero sint mediocres, sibi que æquales, vel paulo inæquales naturæ, quæ a se facere aliquid aut pati possunt; illæ miscentur, et mediocribus inter se qualitatibus temperantur. Atque hæc quidem in corporibus; neque his omnibus, sed tantum quæ a se, ut dictum est, et facere et pati possunt, communi atque eadem materia subjecta. Omne enim corpus, quod in generatione et corruptione subsistit, communem videtur habere materiam; sed non omne ab omni vel in omni, vel facere aliquid vel pati potest.

Corpora vero in incorporea nulla ratione poterunt permutari; quoniam nulla communi materia subjecta participant, quæ susceptis qualitatibus in alterutram permutetur. Corpus autem Domini cum pane unius habet commune materiæ subjectum, in quantum enim corpus Domini et generari potuit et

mori, communem enim pane isto terreno videtur sortiri materiam. In quantum vero panis cum corpore Christi communem habet materiam, possibile habet in illud transmutari; nec cum hoc fit, a natura usquequaque receditur. Si enim multitudini maris modicam vini guttam in suam transmutare naturam, intantum ut de ea nihil penitus videatur residuum, est possibile; multitudini vel magnitudini virtutis Christi, qua cum Deo Patre una est homo Christus Jesus, omnipotenti Creatoris actione, et obedientissima creaturæ passionis panem in sum transmutare corpus erit impossibile? Et cui creare de nihilo et formatum et formam fuit facile, mutare formatum, et conservare formam, quomodo erit difficile? Sic itaque, ut dictum est, ad mysterii ritum, ad gustus suffragium, quibusdam mutatis, quibusdam minime, a pio Redemptore nostro possibile factum est nobis, pie et sancte et vere corpus ejus manducare, quoties nobis benedicit panem istum, hoc est transmutat in corpus suum.

CAPUT V.

De spirituali manducatione corporis Christi.

Sed cum homini animali, qui non percipit ea quæ Dei sunt, absurdum et plenum horrois videatur, ut servus manducet dominum suum, omni diligentia considerandum nobis est quomodo ad veram vitam talis cibus sic nobis necessarius sit, ut sine hoc ad illam pervenire impossibile sit. Modus etiam manducandi subtilius discutiendus videtur, ne omnis qui corporaliter videtur manducare, confidat se vitam in semetipso manentem habere. Sed jam dictum est, quæ sit ipsa vita: ad quam nos vivificet iste cibus. Quod enim per hunc vitam potius animæ quærat quam corporis, nulli est dubium. Liqueat etiam omnibus, quod sicut vita corporis est anima: ita animæ Deus. (Deus autem est charitas (1 Joan. iv).) Vita ergo animæ rationalis est charitas Dei.

Ut igitur ille ametur, qui est ipse amor suus, et qui habetur ubi amatur, ad hoc enutrire nos debet cibus iste. Quidquid enim Redemptor noster in carne fecit, ob hoc utique fecit, ut amaretur a nobis, non quod egeret ipse nostro amore, qui bonorum nostrorum non indiget, per omnia sufficiens ipse sibi, sed quia quos beatos ipse facere susceperat, nisi eum amando non poterant esse beati. Ideoque non solummodo amore, quo nos prior dilexit, sed omnimodis amoris obsequiis, ut amaretur a nobis quodammodo elaborabat mereri, infirma nostra curando, mortua suscitando, ignobilia mundi effigendo, fortia ejus confundendo, terrenorum odium, cœlestium amorem commendando. Ideo quippe descenderat ad nos, ut amorem nostrum in terrenis dispersum et putrefactum beneficia pietatis exhibendo in se recolligeret, et in novitatem vitæ reformaret, et abstractum et emundatum a facie earum rerum, quæ cum ipso pariter amari non possunt, secum levaret sursum. Augustinus, in libro Confessionum: (Sic enim illa summa majestas su-

A perioribus creaturæ suæ partibus supereminens, subditos erexit ad seipsam. In inferioribus enim ædificavit sibi humilem domum de limo nostro: per quam subditos deprimeret a seipsis, et ad se trajiceret, finiens timorem, et nutrens amorem, ne fiducia sui progredierentur longius, sed potius infirmarentur, videntes ante pedes suos infirmatam divinitatem ex participatione tunicæ pellicæ nostræ, et lassos prosternerentur in ea; illa autem surgens levaret eos. Quid enim faceret miser homo? quis eum liberaret de corpore mortis hujus, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum? In quo cum princeps mundi hujus non inveniret quidquam morte dignum, occidit eum; et sic evacuatum est chirographum, quod erat contrarium nobis. Ille vero libens pro omnibus gustavit mortem: et liberavit eos, qui per totam vitam timore mortis obnoxii erant servituti. Sicque in mortis consortio Filius Dei nobis fieri dignatus est amicus, ut Deum agnosceremus similem quodammodo nobis factum, ejusque fiducia relinqueremus hostem nostrum; et fugeremus ad Redemptorem nostrum. Qui intantum descendit ad sublevandum nos, ut neque hoc abhorreret a nobis pro nobis suscipere, in quo majorem et digniorem nostram natura inimicus se gloriabatur existere. Cedendo enim illi in passionibus, et moriendo, paulo minus minorari visus ab ipsis apostaticis angelis, quia mori potuit; illi qui mori non poterat impotens apparuit, et non formidabilis. Sic enim, ut ait propheta Osee, attrahendi eramus in vinculis charitatis (Osee xi). Sic curandi erant, qui se amabant usque ad contemptum Dei, ut discerent Deum amare usque ad contemptum sui. Hoc enim non propter se, sed propter nos provocabat in nobis, quod propter ipsos nos in seipso exhibebat nobis, videlicet ut disceremus eum amare usque ad contemptum nostri, qui nos prior amavit usque ad contemptum quodammodo sui.

Salvo enim alio redemptionis nostræ sacramento, hujus rei gratia carnem suscepit, susceptamque necessitatibus naturæ injuriisque et passionibus exposuit, fecitque vel dixit quidquid per carnem vel in carne fecit vel dixit. Cum ergo de carne sua amandi se tantam ingerit materiam, magnam et mirificam animabus nostris vitæ alimoniam ministrat. Quam tunc avidis faucibus sumimus, cum dulciter recolligimus, et in ventre memoriæ recondimus quæcumque pro nobis fecit vel passus est Christus. Et hoc est convivium de carne Jesu et sanguine: cui qui communicat, habet vitam in se manentem. Tunc autem communicamus, cum fide ardente quæ per dilectionem operatur, reponimus in mensa Domini qualia inde sumpsimus, videlicet ut sicut ille se præbuit pro salute nostra, nulla sua necessitate; sic nos totos fidei ejus et charitati exhibeamus necessitate salutis nostræ. In hoc enim convivio quicumque saginatur, nescit panem suum otiosus comedere, sed sollicitè cum muliere forti de nocte hujus sæculi consurgit ad incernam verbi

Dei, ut labores manuum suarum manducet, ut A beatus sit, et bene ei sit. Sicque in Christo manet bonus conviva Christi per pie dilectionis affectum; habetque Christum in se manentem per sanctæ operationis effectum. Quod cum utrumque donum Dei sit, totum accessit magis ac magis ad cumulum amoris amplioris in illum, quem perfecte amare hoc est perfecte beatorum esse. Hunc autem cibum plus manducat, qui plus amat; et plus amando rursus, plus et plus manducat, et plus et-plus amat, licet hujus amoris in hac vita non nisi pignus quoddam accipiamus, plenitudinem ejus in præmium ejus in futuro sæculo expectantes. Ecce, hoc est manducare illam carnem, de qua dicit Jesus: *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi).

CAPUT VI.

De duplici corpore Christi.

Hieronymus in Epistolam ad Ephesios: « Sed dupliciter intelligitur caro Christi; vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse dicit: Caro mea vere est cibus; vel caro illa quæ crucifixæ est et sepulta. » De carne enim illa priori, quæ crucifixæ est, hæc altera procedit. Et secuadum Psalmistam educit Deus panem de terra (Psal. ciii): cum a terreni corporis agro quem a nobis assumpsit, mysterium profert cælestis panis ac poculi salutaris, quo reficitur Ecclesia. Et sicut corpus Domini quod mortuum est, in Evangelio granum frumenti vocatur cadens in terram, sic in psalmo adeps frumenti vocatur illa mystica caro, ad quam Dominus hortans discipulos dicebat: *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem* (Joan. vi). Et in sacramentis corpus Domini facit sanctæ Ecclesiæ fides, cujus generaliter est ipsum sacrificium, cujuscunque sit meriti per quem fit: spirituales vero illam carnem per gratiam Dei vitæ meritum efficit et affectus mentium in cordibus ministrantium vel percipientium. Unde illud: *Ut nobis fiat corpus et sanguis Filii tui* (49). Nobis, inquit, fiat. Fit enim procul dubio corpus Domini in mensa altaris semper, cum solemnè illud celebratur mysterium ritu quo debet; sed non semper eis fit, per quos fit.

CAPUT VII.

Quod unum corpus Domini sumatur sæpe sine altero.

Cumque hac ratione dupliciter hæc caro intelligatur, sicut altera intelligi potest sine altera, sic etiam manducatur altera sine altera. Unde illud item in canone: « Ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti, et gratia repleamur. » Non enim omnes qui corporaliter manducant, spiritualiter illa benedictione cælesti, et gratia replentur. Unde est illud: « Ut quod temporaliter gerimus, æternis gaudiis consequamur. » Item: « Ut quæ visibilibus mysteriis sumenda percipimus, invisibili consequamur effectu. » Et multa in

hunc modum. Nam secundum Isaiam, omnes voluptatum amatores magis quam Dei, sanctificantur in hostiis et liminibus; quia mysteria veritatis non valent introire: et comedunt cibos impietatis, dum non sunt sancti corpore et spiritu; nec comedunt carnem Jesu, neque bibunt sanguinem, de quo ipse loquitur: *Qui manducat carnem meam* (ibid.), et reliqua. Sanctificantur quippe in liminibus, qui in sacramento hoc solum attendunt, quod corporaliter accipiunt; et ut sanctum quoquomodo venerantur, sicque comedunt cibos pietatis; sed pietatem ipsam repellentes a corde, sanctificationem gratiæ cælestis intra domus suæ limina nolunt recipere. Non enim efficiuntur corpus Christi, sumendo corpus Christi. Ideoque carnem illam Jesu, de qua supra diximus, non manducant, neque sanguinem bibunt: quod autem manducant et bibunt, ad judicium sibi manducant et bibunt. Nam sicut sol uno radii sui calore hinc ceram solvit, inde lutum stringit, et non diversus in se diverse operatur in rebus, rerum utentis materiis sicut eas invenit; sic Christi gratia quantum in ipso est, uno modo se in omnes infundit, sed diversos inveniens animos diverse in eis operatur, hunc in amorè sui misericorditer emolliens, illum juste non miserando indurans. Nam *cui vult miseretur, et quem vult obdurat* (Rom. ix). Augustinus: « Talis fuit Judas in convivio Salvatoris, cui fuit venenum buccella Dominica, quam de manu ejus suscepit: quam cum accepit, inimicus in eum intravit; non quia malum, sed quia bonum male malus accepit. » De uno pane et Judas accepit et Petrus; sed tamen quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam; Judas ad mortem. Itaque secundum diversum intellectum, et diversum effectum, cum unus sit panis Christi, alter tamen quodammodo quem sumpsit Petrus, alter ille quem sumpsit Judas; alterque potest sumi sine altero.

CAPUT VIII.

De corporali manducatione corporis Domini.

Sed jam de spirituali manducatione spiritualis carnis Christi satis, ut puto, dictum est: quæ ut multa breviter concludam, non est aliud quam ponere corda in virtute ejus, et rem ducere in opus et effectum; jamque ipse rei ordo videtur exigere, ut etiam de corporali aliqua disseramus. Corporalis autem manducatio est corpus Domini corporaliter percipere, sive dignè, sive indignè, sive ad vitam, sive ad mortem. Licet omnimoda illa sufficiat, si sic inevitabile cogat necessarium, tamen et hæc non est omittenda. Sufficit enim illa per se, quia nulli est aliquatenus ambigendum, tunc unumquemque fidelium corporis sanguinisque Dominici participem fieri, quando in baptismo membrum corporis Christi efficitur; nec alienari ab illius panis calicisque consortio, etiamsi antequam comedat panem illum, et calicem bibat, de hoc sæculo in unitate corporis Christi constitutus abcedat. Sacramenti

(49) In canone missæ.

quippe illius participatione ac beneficio non privatur, quando ipse, hoc quod illud sacramentum significat, invenitur. Non est tamen negligenda sacramenti perceptio, quia uterque domus nostræ postis, id est corpus et anima, signandus est agni sanguine, ne ab exterminatore vastetur, et ne flagellum appropinquet tabernaculo nostro. Sed et natura nostræ carnis quæ in primo parente suo cibo vitata illicito, originali propagine, peccato et pœna peccati tota erat infecta, et morti æternæ et corruptioni contradita; alterius cibi curanda erat antidoto, sicut pulcherrime Christianus poeta dicit Sedulius:

*Qui pereuntem hominem vetiti dulcedine pomi
Instauras meliore cibo, potuque sacrați
Sanguinis infusum depellis ab angue venenum.*

Sumpta ore carnis nostræ caro Christi nequaquam æstimanda est lege communium ciborum. Hic enim cibus non est ventris, sed mentis. Dissimilis omnino ab illis cibis, de quibus dicitur: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum mittitur* (Matth. xv). Hic est cibus, qui non vadit in corpus, quia nequaquam sicut alii cibi, in naturam vertitur corporis, sed corpus nostrum in suam vertit naturam; et futuræ resurrectioni et perpetuæ incorruptioni illud præparans et coaptans, et in nobis est, et ubi erat, scilicet in dextera Patris. Sic enim naturalis per sacramentum proprietates perfectæ sacramentum ut unitatis, cum hæc accepta atque hausta id efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit. Est ergo in nobis ipse per carnem; et sumus in eo, secundum hoc quod nos sumus, in Deo est. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus per carnem Christum manentem habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua vivit ille per Patrem.

CAPUT IX.

De diversis corporis Domini sacramentis, et ipso nomine sacramenti.

Sciendam autem, quod carnis illius vel corporis spiritualis, de quo jam supra multa diximus, sacramentum est caro vel corpus Christi, quod in ara crucis et in altari sacrificatur, et corporaliter manducatur. Nemo autem novitatis me arguat præsumptorem, quod corpus Christi sacramentum appellem corporis Christi. Nam et Paulus ad Timotheum magnum dicit esse pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne (I Tim. iii). Sed et beatus Ambrosius in libro ad Gratianum dicit, apparuisse hominibus unigenitum Patris per sacramentum assumpti hominis. Cæterique Ecclesiæ doctores sacramento tenus eos dicunt corpus Christi manducare, qui manducant indigne. Quos tamen manducare corpus Christi, jam supra præstructum est, licet non manducent carnem illam, quæ vivificat per Spiritum vivificantem. Permittuntur siquidem sicut Judas ad Judicium suum in carnem illam, ut ita dicam, incurrere, de qua dicit Apostolus: *Et reconciliavit nos*

A in corpore carnis suæ per mortem (Coloss. i.; quæ illius alterius carnis est sacramentum. Permittuntur mira Dei patientia Christi corpus indigne manducando, ipsum Christum rursus sibi met, ut ait Apostolus, crucifigere, et ostentui habere: et quasi invitum indignis et pollutis manibus quodammodo sibi alligare, dum sacramento tenus manducant corpus ejus, quod ipse paraverat in cibum vitæ æternæ. Qui nisi pollutum ducerant sanguinem testamenti, considerarent horrendum esse incidere in manus Dei viventis: in quem cruentes manus ipsi injiciunt, dum manducant, non judicantes corpus Domini. Mitis tamen Jesus, dum tempus patientiæ est, qua pietate Judæos toleravit irridentes, conspuentes, crucifigentes; eadem et istos tolerat, quales illi fuerunt, tales proprie circa eum existentes.

Sicut igitur dicere cœperamus, altera Christi caro alterius est sacramentum. Sacramentum enim est sacræ rei signum. Signum autem est, quod præter speciem quam ingerit, facit aliquid in mentem venire. Caro autem illa, quæ ideo dicitur esse cibus, quia veram efficit vitam, sacramentum habet item carnem Christi, quæ crucifixa est, et resurrexit; quia consideratio hujus, cur fuerit assumpta, cur sic dispensata, illam facit in mentem venire, et fideliter sumpta ore corporis facit illam venire in reflectionem mentis. Rursumque caro quæ crucifixa est, in panis visibilis forma suam habet sacramentum; quia cum in mysteriis consideratur fractio, depositio, et elevatio ejus, et cætera, quæ licet visibiliter ibi celebrentur, invisibiliter tamen intelliguntur; facit venire in mentem fidelium mortem vel sepulturam, vel ad coelos ascensionem, totumque ordinem rei, cujus est sacramentum. Licet etiam in eo quod panis inter omnes cibos tenet principatum, visibilis illa species ejus carnis possit esse sacramentum: quæ ideo dicitur vere cibus, quia nutrit ad veram vitam.

Sed materialis caro Christi, cum sit sacramentum illius spiritualis carnis, tamen vere est caro Christi; illa vero species panis non est caro vel corpus Christi per se considerata, nisi quod hoc nuncupatur ea consuetudine Scripturarum, qua plerumque sacramenta sortiuntur nomina earum rerum, quarum similitudinem aliquam gerunt; ideoque earum sacramenta sunt. « Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent (50). » Propter quam similitudinem sicut petra dicitur esse Christus, « Petra, inquit, erat Christus (I Cor. x); » sic corpus Domini potest nuncupari etiam manna illud, quod patres incredulorum Judæorum in sacramentum corporis Domini manducaverunt, et mortui sunt (Exod. xvi): non quia malum erat manna, sed quia male manducaverunt. Et hac ratione corpus Domini quod de nobis sumpsit, et manna illud

(50) Aug., ep. 23.

(Num. xi), non quidem in eo quod sunt, sed in eo A quod significant, comparantur, et paria sunt. Corpus enim Domini cuius rei sacramentum sit, jam supra satis expositum est. Eiusdem etiam rei manna typum gessit, et similitudinem expressit; non in una re, sed in multis, quas modo longum est exsequi: ideoque ejus sacramentum jure appellatur. Itaque licet non sint unum, unum tamen significant manna et corpus Domini, panem scilicet qui de celo descendit. Augustinus: « Hunc panem significavit manna; hunc panem significat altare Dei. » Sacramenta illa fuerunt; sacramenta et ista sunt. In signis diversa sunt; in re quam significant, paria. Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt; spiritualem utique eandem, nam corporalem aliam, quia illi manna, nos aliud; spiritualem vero eandem quam nos. Et omnes eundem potum spiritualem B biberunt; aliud illi, aliud nos; sed specie visibili: quod tamen hoc idem esset virtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? « Bibebant, inquit, de spiritali consequente eos petra. Petra enim erat Christus (I Cor. x). » Idem panis, idem potus. Petra Christus in signo; verus Christus in carne et Verbo. « Hic est ergo panis de celo descendens, ut si quis ex hoc manducaverit, non moriatur (Joan. vi); » sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum. Qui manducat iatus, non foris; qui manducat corde, non qui premit dente. « Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita (ibid.). » Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? Vocatur caro quod non capit caro: et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro.

Eadem etiam similitudinis ratione idem corpus Christi, quod de terra sumptum est, et sacramentum ejus visibilis illa species, sacramenta sunt alterius corporis Christi, quod est Ecclesia, cujus caput est Christus. Quod enim est in corpore diversitas membrorum, hoc in Ecclesia diversitas gratiarum; illamque et istam diversitatem charitas redigit in unitatem. Sicut enim diversa in corpore membra subserviando, et subministrando, et coherendo sibi invicem, unitatem corporis efficiunt; sic et Ecclesiae membra capiti suo et sub ipso invicem sibi coherentia, pulcherrimam sui corporis efficiunt unitatem. D Rursusque consideranda species illas, in quibus voluit Dominus commendare corpus et sanguinem suum. In eis enim rebus, quae ad unum aliquid ex multis rediguntur. Namque panis ex multis granis unum efficitur; vinum autem ex multis acinis in unum confluit. Quod ejusdem rei est sacramentum. Et cum hoc similitudinis sacramento in illo sancto mysterio simus, magis tamen per illam reciprocam naturarum communionem; quia factus hoc quod eramus nos, fecit nos quod erat ipse, caput nostrum Christus Jesus. Sic enim per unitatem naturae, per amorem Spiritus, ubique ille est, et nos sumus; et corpus ejus et plenitudo ejus effecti, hoc quod sumus ab eo accipimus, dum corpus ejus manducamus.

CAPUT X.

Recapitulatio, quomodo cogitandum sit de sacramentis.

Cum ergo sic se habeat res sacramenti, res, sicut sunt debemus aestimare, spiritalia spiritualiter pensare. Et cum de altari sumimus carnem Jesu, curemus sollicite, ne cogitatione remaneamus in carne, et a Spiritu non vivificemur, ne si non vivificamur a Spiritu, caro nobis non prosit quidquam. Nam si cogitatione remaneamus in carne Salvatoris, non solum non vivificamur a Spiritu, sed nec intelligere possumus, quomodo caro hominis Christi ab homine possit manducari, nisi sicut intellexerunt illi duri corde, quibus durus visus est sermo Christi, et abierunt retro (ibid.). Acceperunt enim illud stulte, carnaliter illud cogitaverunt, quod praecisurus esset particulas de corpore suo, et daturus illis ad manducandum. Debemus ergo illud corpus Domini spiritualiter et divino quodam modo cogitare, humiliterque dijudicare, id est ab aliis omnibus cibis diversum cogitare, et spiritualem carnem Jesu spiritualiter manducare, in sacramento verae ejus carnis, quae in mensa altaris percipitur. Rursumque credere debemus, ipsam carnem crucifixam et sepultam sub suo item sacramento non occidi a nobis, non discerpi, non devorari morte communis carnis; sed sub specie panis incorruptibiliter tractari, incorruptibiliter frangi et immolari, et nunquam consumi. Non enim a nobis impie occiditur, sed pie sacrificatur; et hoc modo mortem Domini annunciamus donec veniat.

Hoc enim hic per eum humiliter agimus in terris, quod pro nobis ipse potenter, sicut Filius pro sua reverentia exaudiendus, agit in caelis, ubi apud Patrem pro nobis quasi advocatus intervenit. Cui est pro nobis intervenire: carnem quam pro nobis et de nobis sumpsit, Deo Patri quodammodo pro nobis ingerere. Sacrificamus ergo corpus Christi, dum certa fidei pietate sanctum illud credimus et sanctificans, et hanc fidem offerimus ad honorem ejus, ex quo « qui sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes (Hebr. ii). » Mortem enim Christi non opus est iterari; quia semel facta potens est ad salutem sempiternam. Christus enim semel mortuus est, et factus est oblatio pro peccatis nostris. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus utique, sed ad recordationem mortis ejus: et una est hostia, non multae. Quomodo una, et non multae? Quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum illius est. Idipsum semper, idipsum proinde hoc est sacrificium. Alioqui quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed unus ubique Christus; et hic plenus existens, et illic plenus. Sicut enim quod ubique offertur unum corpus est, et non multa corpora: ita et unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus etiam nunc, quae tunc oblata quidem consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem fit ejus quod factum est. « Hoc facite, inquit, in meam com- »

morationem (1 Cor. xi.) » Non aliud sacrificium ; A sed ipsum semper offerimus. Magis autem sacrificii recordationem operamur ; eique dona ejus in nobis, nosque ipsos vomemus et reddimus ; et beneficiorum ejus solemnibus festis et diebus statutis dicamus sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio.

CAPUT XI.

Cur tam obscuræ sententiæ inveniuntur in libris Patrum de sacramentis.

am postquam ex confragosis locis utcumque evasimus, considerare libet attentius, cur super hac re in sanctorum Patrum tractatibus reperiuntur tam dubiæ sententiæ, et tam scrupulosæ, et quæ etiam sibi invicem nonnunquam contrariæ videantur ; ut non solum qui contendendi intentione illas congregant, materiam in eis inveniant errandi ; sed et qui eis astruere velint fidem catholicam, non facile se queant expedire. « Oportet, inquit Apostolus, hæreses esse, ut probati manifesti fiant (ibid.). » Quod in hoc evidentissime comprobatur. Jam enim obscurissimam de Trinitate sententiam claram omnibus effecerunt Arianorum contentiones, et disputationes subtilissimæ : jam de Incarnatione Domini graves et perplexas questiones, Apollinaris, Nestorii et Eutichetis, multorumque aliorum hæreticorum errores claras et evidentes fecerunt in Ecclesia Dei : quod nisi coegisset necessitas de re de qua quærebatur, viros sanctos et eruditos altius aliquid sentire et proferre, semper timidæ hominum mentes habuissent C obscurum. Unde quia ab initio sanctæ Ecclesiæ usque ad nostra pene tempora hæc ab omnibus quæstio intacta relicta est, sancti Patres quod non impugnabatur non defendebant, nisi quod aliquando in tractatibus suis hoc inde proferebant, quod res postulabat, quæ in manibus habebatur. Quod quia quæstionibus non respondebat, quæ nondum erant ; parum modo sufficere videtur ad eas cum exsurgunt compescendas.

Contra quas quia tunc non vigilabat intentio eorum ; plurius de sacramentis sanctis in scriptis suis reliquerunt ; quæ suo loco, suo sensu bene dicta, ab eis qui contendere vel errare amant, eruta de locis suis aliud per se videntur sonare, quam ibi sonent, unde sumpta sunt, et quam senserit, qui scripsit. Sed et multa de eadem re ab eis relicta sunt : quæ bene dicta, sed obscurius, utpote ab eis, qui ut homines venturas omnes errorum calumnias non poterant videre ; male intellecta materiam errandi vel contendendi perditis videntur præstare. Quod beato Augustino in multis accidisse non ignorat, qui librorum ejus lectionem familiarem habet. Antequam enim Pelagiana hæresis exurgeret, in libris quos jam ediderat non pauca posuerat, quæ exurgens illa hæresis sic sumpsit ad patrocinium sui erroris, ut etiam secum paria sentire jactaret virum per omnia catholicum. Unde illi necessitas importata est, plures postea libros contra pestem illam edere ; et confiteri crebro, bene dicta sua, ad de-

vitandum tamen pravum legentium intellectum, aliter quam dixerat, se dixisse debuisse. Quod scire potest, qui libros Retractationum ejus legerit, altosque duos ille scripserit. Quin etiam super hac re, de sacramentis scilicet, prædicto viro simile quid videatur accidisse. Sed qui errare vult, vel errorem docere ; nihil est tam bene dictum, quod non possit malo intellectu depravare. Nam et alia nunc omit- tam ; quis credere possit virum eruditissimum et didisse in scriptis suis, quod ignavus quilibet si scripsisset, prima se facie respuendum et conspuendum non dubitaret ? Quid enim magis ignavum quam tuo in loco contraria sibi edere ? Nam cum psalmum tractaret nonagesimum octavam : « De carne, inquit, Mariæ carnem accepit, et in ipsa carne hic ambulavit ; et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. » Statimque post pauca : « Non, inquit, hoc corpus, quod videtis manducaturi estis ; nec bibituri illum sanguinem, quem effusuri sunt, qui me crucifigent. »

Quid magis contrarium ? Sed prudens lector, et qui ea benevolentia ecclesiastica legit, qua a sæcularibus sæcularia leguntur, inter quos plurimum laudatur ille, qui quemlibet auctorem docere poterit, melius dixisse ; non ambigens, quod ipse potius errare dicitur, si persuadere voluerit, illum in aliquo errare : qui sic, inquam, legit ecclesiastici doctoris librum, si quid in eo quasi dubium et scrupulosum invenit, non statim illud exæcrando invalidum, sed inspicit et discutit et retractat ex lectionis circumstantia, et ex aliis scriptis ejusdem auctoris : et ad ultimum prius eligit confiteri se ignorare, vel non intelligere, quam illi notam erroris impingere. Sic autem illud B. Augustini intelligendum est, quia et ipsum est corpus, et non ipsum. Ipsum quidem est materiali essentia, non ipsum autem visibili forma. Quod autem B. Augustino accidisse diximus, hoc etiam sancto Hieronymo de Origenistis et eisdem Pelagianis, et aliis doctoribus de aliis accidisse hæresibus, non potest ignorare, quicumque ecclesiasticæ bibliothecæ laribus familiaris fuerit obversatus. Porro, sicut jam dictum est, inter omnes hæresum diversitates, quæ singulæ suo tempore impugnaverunt petram super petram ædificatam, et quæ in soliditate sua permanente petra, collisæ in illam, ut lota vasa sunt contractæ, hujus questionis nec mentio facta est, nisi in Nestoriana hæresi sola. In qua assertores ejus in persona Christi divina ab humanis penitus separantes, Mariam Θεοτόκον, id est Dei genitricem penitus negantes, sed solius hominis matrem esse affirmantes, cum requirerentur corpus quod de mensa Christi sumimus, cujus esse protulerentur, hæretica temeritate ad suum errorem detorquebant verba Domini dicentis : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis (Joan. vi.), » et reliqua. Ex his verbis astruere conabantur, quod ibi sumimus, carnem esse tantum Filii hominis, scilicet ne si illud Domini corpus confiterentur esse, contra se loquerentur, consentientes in Christo Deo et ho-

mine unitatem esse personæ. Dicebant ergo carnem A illam esse viri sanctificati, et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem. Contra quos Cœlestino papa et Cyrillo Alexandrino aditentibus celebrata est Ephesina synodus, una de quatuor, quas B. Gregorius in summo culmine auctoritatis instituit. In qua contra pestiferum errorem delirantium episcopi inibi congregati, Nestorio hujus mali repertori sic inveniuntur scribere (51) : « Ad benedictiones mysticas accedimus et sanctificamur, participes sancti corporis et pretiosi sanguinis effecti; non ut communem carnem percipientes; quod absit! nec ut viri sanctificati et Verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, qui propriæ carni unitus est; vivificatricem eam professus est esse. Et ideo quamvis dicat ad nos: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non tamen eam carnem hominis unius ex nobis æstimare debemus. Quomodo enim hominis caro juxta naturam suam vivificatrix esse poterit? Sed ut vere propriam ejus factam, qui propter nos filius hominis et factus est et vocatus. » Et circa finem concilii: « Si quis non confitetur carnem Domini vivificatricem esse, et propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed velut alterius per ipsum conjuncti eidem per dignitatem, aut quasi divinam habentis habitationem, et non potius vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi vivificare valentis, anathema sit. »

CAPUT XII.

De trino corpore Domini.

Quisquis ergo in sanctorum Patrum tractatibus se exercens, in his et similibus inoffenso vult pede incedere; primas sibi intellectus lineas de hujusmodi fidei ponat simplicitatem: quam cum catholicos Patres modo obscurius, modo apertius in omnibus constet prædicare; cum in fidei convenientiam eorum viderit concurrere sententias, gaudeat de inventione veritatis; cum minime id ei claruerit, illorum veneretur sensum, suum vero accuset tarditatis. Porro opinionum suarum rationes, qualemcunque speciem prima fronte præferant, si exitus earum præscriptas fidei lineas inveniuntur vel non implere, vel excedere, plenas esse non dubitet erroris, quas veritatis constat non convenire. Cum enim per apostolos et apostolicos viros omnem veritatem jam olim nos docuerit Spiritus veritatis, non jam ad examen rationum fides, sed ad examen fidei corrigendæ rationes sunt, et secundum apostolicum præceptum destruenda est omnis altitudo extollens se adversus scientiam Dei; et in captivitatem redigendus omnis intellectus in obsequium Christi.

Ubiunque ergo prudens lector in libris aliquid invenerit de carne vel corpore Dei Jesu, recurat ad

illam triplicem definitionem carnis vel corporis ejus, quam supra, non præsumptione mea adinveni, nec meo sensu fornavi, sed protuli ex Patrum sententiis ut videat et discernat, scilicet quemadmodum illic agatur de corpore seu de carne Jesu; sicque ad scriptoris sensum, suum formet intellectum. Aliter enim cogitanda est caro illa, vel corpus, quod pendit in ligno, et sacrificatur in altari: aliter caro ejus, vel corpus, quod qui manducaverit, habet in se vitam manentem, aliter caro vel corpus ejus, quod est Ecclesia. Nam et Ecclesia caro Christi dicitur, ut ibi: « Hoc nunc os ex ossibus meis; et caro de carne mea (Gen. 22). » — « Sacramentum hoc, » inquit Apostolus, « magnum est. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Ephes. 5). » Non quod tricorpora nobis Christus describatur, sicut de Geryone illo ferunt fabulæ, cum unum esse corpus Christi testetur Apostolus; sed quodam fidei respectu intellectus vel affectus facit diversitatem hanc. Res vero ipsa simplicitatis suæ puram obtinet veritatem. Hæc enim trinitas corporis Domini non est aliud intelligenda quam ipsum Domini corpus, cogitandum secundum essentiam, secundum unitatem, secundum effectum. Nam corpus Christi, quantum in se est, omnibus se præbet cibum vitæ æternæ, et fideliter se sumentes unum vivere secum efficit, et amore spiritus, et ipsius consortio naturæ, caput existens corporis Ecclesiæ. Præterea cum in Scripturis, sicut supra ex verbis B. Augustini diximus, sæpe sacramentum earum rerum nomina sortitur, quarum sacramentum est: visibile istud, quod oculis præsto est, in sacramento corporis Domini, nonnunquam in Scripturis appellatur corpus Christi; et in aliis hujusmodi, hoc prudens lector, et qui rudis non erit in lectione divina horum librorum, prudenter discernat, quem singula requirant intellectum: in quo quid agendum putaverit, indifferenter videat, quomodo se expediat de sententiis Patrum quas subjecimus, multisque aliis, quæ in hunc modum passim per omnes earum tractatus inveniuntur.

Diversæ sententiæ sanctorum Patrum de corpore Domini.

Augustinus: « Donec sæculum finiatur, sursum est Dominus; sed tamen et hic nobiscum est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo resurrexit, in uno loco esse oportebat, veritas autem ejus ubique est diffusa. » Ambrosius in epistolam ad Hebræos: « Unus ubique est Christus, et hic plenus existens, et illic plenus: sicut enim quod ubique offertur unum corpus est, et non multa corpora, ita et unum sacrificium. » August. De doctrina Christiana: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc. Figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, et suaviter atque utiliter recordandum in memoria, quod pro nobis caro ejus crucifixa sit et sepulta. » Item, De civitate Dei: « Non sunt diceandi manducare corpus Christi, qui non in membris cou-

(51) Conc. Ephesin., epist. ad Nestor.

putantur Christi. Denique ipse dicit : Qui manducat carnem meam, etc. Tanquam diceret : Qui non in me manet, non se dicat aut existimet manducare corpus meum. » Hieronymus in epistola ad Ephesios : « Dupliciter intelligitur caro Christi; vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse dixit : Caro mea vere est cibus; vel caro illa, quæ crucifixa est et sepulta. » Item super Isaiam : « Secundum tropologiam possumus dicere, omnes amatores voluptatum magis quam Dei sanctificari in hortis et in liminibus; quia mysteria veritatis non valent introire, et comedere cibos pietatis, dum non sunt sancti corpore et spiritu; nec comedunt carnem Jesu, nec bibunt sanguinem, de quo ipse loquitur. Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem, » etc. Item in Aggæum : « Sanctum quidem est, quod offertur in altari; sed non tam sanctificaris ex hostiis, quam ex eo quod in convallibus habitas, et interes mortuis operibus, pollueris. » Item in psal. ciii : « Ut educas panem de terra, et vinum lætificet cor hominis. A terreni corporis agro, quem a nobis assumpsit, proferens mysterium cœlestis panis ac poculi Salvatoris, quo reficitur Ecclesia. » Item in Isaiam : « Cibavit ex adipi frumenti : qui adipem non aliud intelligendi sunt, quam mystica caro, ad quam Dominus invitat discipulos suos dicens : Nisi manducaveritis carnem meam, etc. Unde et in valle Gethsemani traditus est, quod significat vallem aromatum adipeam. » Augustinus super Joannem : « Spiritualis virtus sacramenti ita est ut lux, et ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, non inquinatur. Etiam qui fuerit superbus minister cum zabulo computatur, sed non contaminatur. » Hieronymus in Sophon. : « Sacerdotes quoque qui eucharistiæ serviunt, et sanguinem Domini populis ejus dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam; et necessariam esse tantum solemnem orationem, et non sacerdotum meritum. » Augustinus super Joannem : « Judas cum sanctis discipulis suis intrabat et exibat, ad ipsam cœnam Dominicam pariter accessit : de uno pane et Judas accepit et Petrus; sed Petrus ad vitam, et Judas ad mortem. » Item de pœnitentia : « Buccella Dominica fuit Judæ venenum; quam cum accepit, inimicus in eum intravit. Non quia malum, sed quia male, bonum malus accepit. » Item : « Vivent corda eorum in sæculum sæculi. Nam cibus ille cordis est, non ventris. » Ambrosius : « Non est ista esca corporalis. » Item : « Non est iste panis, qui in corpus vadit. » Augustinus, De civitate Dei : « Qui manducat carnem meam, etc. Ostendit quid sit, non sacramento tenus, sed revera corpus Christi manducare. Hoc enim in Christo manere est; ut in illo maneat et Christus. » Item contra Faustum : « Quid sunt aliud corporalia sacramenta, nisi quædam quasi verba visibilia sacrificii, sed tamen mutabilia et temporalia? » Item de uno baptismo : « Si ad ipsas res visibiliter, quibus sacramenta tractantur, animum conferamus, quis ne-

ciat, eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis non judicat, non posse corrumpi? » Item de fide ad Petram : « Sacrificium panis et vini in fide et charitate sancta Ecclesia per universum orbem terrarum offerre non cessat. » Item in sermone de sacram. : « Commendavit nobis in isto sacramento corpus et sanguinem suum, quod etiam fecit et nos ipsos. Nam et nos corpus ejus sumus, et per misericordiam ejus, quod accipimus nos ipsi sumus. Recordamini, et vos non fuistis, et creati estis; ad aream Dominicam comparati estis; laboribus bovm, id est annuntiantium Evangelium, triturati estis, quando catechumeni differebamini, in horrea servabamini; munera vestra dedistis, cepistis majora, et ex porticiis postea ad aquam convenistis, et cum spiritu ejus estis, et panis Dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo unum videtis esse, quod factum sit, unum estote vos diligendo, et tenendo unam fidem, unam spem, individuam charitatem, sicut unum in multis racemis fuit, et modo vinum est. Unus est in suavitate calix post pressuram torcularis. Et vos post illa jejunia in vase Christi tanquam ad calicem venistis; et illi vos estis, et nos vobiscum; simul enim nos sumus, hoc simul bibimus, quia simul nos vivimus. » Item ad Bonifacium : « Sæpe ita loquimur, ut Pascha appropinquante, dicamus crastinam vel perendinam esse Domini passionem, cum ille ante tam multos annos passus sit; nec omnino nisi semel passio illa facta sit. Nempe ipso die Dominico dicimus : Hodie Dominus resurrexit, cum ex quo resurrexit, tot anni transierint; tamen nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentitos, videlicet quia istos dies, secundum illorum quibus hæc gesta sunt, similitudine nuncupamus : ut dicatur ipse est dies, qui non est ipse; sed revolutione temporis similis est ejus; et dicantur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quæ non illo die, sed jam olim facta sunt. Nonne semel immolatus est Christus in seipso, et tamen in sacramento non solum per omnes Paschæ dies, sed omni die populis immolatur? nec utique mentitur, qui interrogatus, eum responderit immolari. Si enim sacramenta quamdam similitudinem rerum earum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiuntur. Sicut ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est; sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est, ita et sacramentum fidei, fides est. » Item super Joannem : « Caro vas fuit. Quod habebat, attende; non quod erat. Accedat spiritus ad carnem, sicut charitas ad scientiam, et prodest plurimum. » Hieronymus in epist. ad Ephes. : « Quomodo enim caput in animalibus habet membra sibi subjecta, ex quibus nonnulla vitiosa et debilia, ita et Dominus noster Jesus Christus cum sit Ecclesiæ caput, habet membra subjecta eos omnes qui in Ecclesia congregantur tam sanctos videlicet, quam peccatores; sed

sanctos voluntate, peccatores vero sibi necessitate A
subjectos. Atque ita fit ut inimici etiam subjecti
sint pedibus ejus. » Item in Osee. : « Super tritico
et vino falsis mysteriis corporis et sanguinis Christi
hæretici conciduntur, et diversa sibi constituunt
tabernacula, et eversi sunt in nihilum : si enim veritas
Deus est, quidquid est contrarium veritati,
mendacium est, et nihil nominatur. » Item in psal.

(52) Ex codicibus manuscriptis.

CLXV : Dat escam esurientibus : Putat quis, quod
panem cœlestem de mysteriis dicat. Et de hoc quidem
accipimus; quia vere caro Christi est. Cœterum
dicamus aliter, panis Christus, caro ejus sermo
divinus est, et doctrina cœlestis, quæ animam nostram
reficit. »

*Explicit liber domni Guillelmi de corpore et sanguine
Domini (52).*

SPECULUM FIDEI.

(Bibliotheca Cisterc. nbi supra, p. 79.)

Inter omnia salutaria Dei salutarium nostrorum, B
quæ Deus noster, Deus salvos faciendi (33), homini
ad salutem suam proponit observanda, sicut dicit
Apostolus (1 Cor. xiii), « manent tria hæc, fides,
spes, charitas, » maxime observanda salvandis
mortalibus. Hanc enim trinitatem constituit Trinitas
sancta in mente fideli, ad imaginem et similitudinem
suam, qua renovamur ad imaginem ejus qui nos
creavit, in homine nostro interiori; et ipsa est ma-
china illa salutis humanæ, cui ædificandæ ac con-
struendæ in cordibus fidelium invigilat omnis Scri-
ptura divinitus inspirata. A fide enim incipit homo.
Interim quippe dum peregrinamur a Domino, non
nos fallit Apostolus, qui dicit (Ephes. iii), Christum
per fidem habitare in cordibus nostris. Sed et spes
peregrinationi nostræ necessaria est. Ipsa enim est
quæ consolatur in via. Tolle enim viatori spem per-
veniendi, franguntur vires ambulandi. Cum autem
venerimus quo tendimus, jam non erit fides. Nun-
quid enim dicitur nobis, Crede? Non utique, quia
videvimus Deum, et contemplabimur eum. Sed ne-
que spes jam erit necessaria, quando erit res. Quod
enim videt quis, quid sperat? (Rom. viii.) Nec ta-
men fides et spes peribunt, sed in res suas transi-
bunt: cum, quod credebatur, videbitur; habebitur,
quod sperabatur. Charitas vero non tantum erit, sed
perfecta erit: cum, quod nunc diligitur credendo
et sperando, tunc diligitur videndo et tenendo.
Interim vero homini in illud lumen incircum-
scriptum intendere cupienti quam necessaria sint
tria hæc, facile est advertere. Tria namque ha-
beat necesse est oculus, quibus jam bene uti possit,
ut aspiciat et videat. Oculus vero animæ mens sive
ratio est, ab omni malo pura atque purgata: quod ei
primo nihil aliud præstat quam fides. Si enim non
credat se visuram quod adhuc demonstrari non
potest ægrotanti, quia nequit videre nisi sana, non
dat operam suæ sanitati. Sed quid, si credat qui-

dem et rem se habere, sicut dicitur, atque ita si
videre potuerit, se esse visuram, sanari tamen se
posse desperet, nonne se prorsus abjicit atque con-
temnit, nec præceptis medici obtemperat, præser-
tina quia præcepta ipsa necesse est ut morbus dura
sentiat? Ergo fidei spes adjicienda est. Quid si, et
credat ita se habere omnia, et se speret posse sa-
nari, ipsam tamen quæ promittitur lucem non amet,
non desideret: suisque tenebris, quæ jam ei in con-
suetudine jucundæ sunt, se arbitretur debere esse
contentam: nonne nihilominus medicum respuit?
Ergo tertia charitas necessaria est, et nihil tam
necessarium. Igitur sine tribus istis anima nulla sa-
natur. ut possit Deum videre, hoc est intelligere.
Cum ergo sanos habuerit oculos, restat ut aspiciat.
Aspectus autem animæ ratio est. Sed quia non se-
quitur ut omnis qui aspicit, videat: aspectus rectus
atque perfectus, id est quem visio sequitur, virtus
vocatur. Virtus namque est recta vel perfecta ratio.
Sed et ipse aspectus, quamvis jam sanos oculos con-
vertere in lucem non potest, nisi tria illa perma-
neant; fides, qua creditur ita rem se habere, ad quam
convertendus est aspectus, ut visa faciat beatum;
spes, qua cum bene aspexerit, se visurum esse
præsumat; charitas, qua videre perfruique deside-
ret.

Jamque aspectum sequitur illa visio Dei, quæ est
finis aspectus; non quo jam non sit, sed quo nihil
amplius habeat quo se intendat: et hæc est vere
perfecta virtus, ratio perveniens ad finem suum,
quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio in-
tellectus ille est, qui est in anima, cum animæ intel-
ligere, hoc est Deum videre, contigerit. Ita cum
justus ex fide vivat (Rom. i), manent utique ad
formandam vitam fidelium tria hæc. Hinc namque
fit ut pares cum eis mores non habeant infideles,
qui hæc tria cum fidelibus paria non habent. Qui
enim a fidelibus alia credit, alia sperat, alia diligit,

(53) Quædam ex margine codicis in textum videntur irrepsisse quæ sensum conturbant.